

DOSTAVA ŽIVIL NA DOM V V ČASU EPIDEMIOLOŠKE KRIZE

V SLOVENIJI IN GLOBALNO

*izzivi in
priložnosti*

MARSIKDO MED NAMI SI ČASOV, V KATERIH SMO SE ZNAŠLI NI PREDSTAVLJAL NITI V SANJAH. PRISILJENI SMO SE PRILAGODITI DANIM

RAZMERAM. TAKO SMO ZAČELI SPREMINJATI TUDI SVOJE VSAKODNEVNE NAVADE. PRAV JE IN PREDVSEM DRUŽBENO

ODGOVORNO, DA SE SAMOIZOLIRAMO, DA SMO DOMA IN DA UPOŠTEVAMO NAVODILA PRISTOJNIH INŠTITUCIJ.

SAMA SEM SE VRAČALA Z OBISKA SESTRE IN NJENE DRUŽINE V ZDA RAVNO V ČASU, KO SO RAZGLASILI

EPIDEMIO V SLOVENIJI IN JE BILO JASNO, DA BOMO OSTALI DOMA IN DELALI NA DALJAVO. PA TUDI ČE NE BI, BI

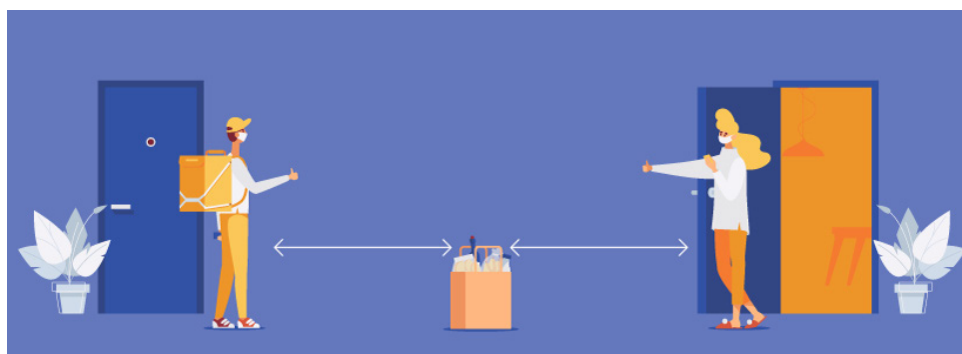
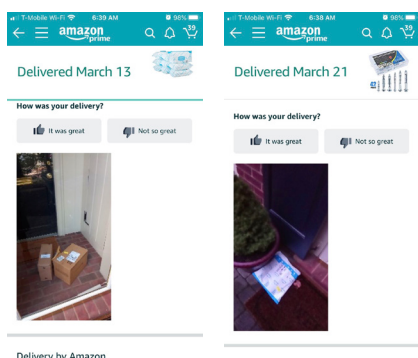
OSTALA DOMA, NE SAMO ZARADI SEBE AMPAK TUDI ZARADI DRUGIH.

NISEM SE OBREMENJEVALA, SAJ SEM MISLILA "AH, BOM ŽE NAROČILA ŽIVILA IN POTREBNO NA DOM".

TUKAJ PA SE JE USTAVILO. IDEALNA REŠITEV, DA PRIDEM V STIK S ČIM MANJ LJUDMI IN MI HRANO DOSTAVIJO, JE BILA ZARADI

ZASEDENOSTI TERMINOV V TISTEM ČASU TUDI ZA VEČ KOT TEDEN DNI VNAPREJ, NEMOGOČA.

Celovit pregled stanja na področju dostave živil je v soavtorstvu s **prof. dr. TONETOM LERHERJEM** pripravil mladi raziskovalec **asist. PRIMOŽ BENČAK**.

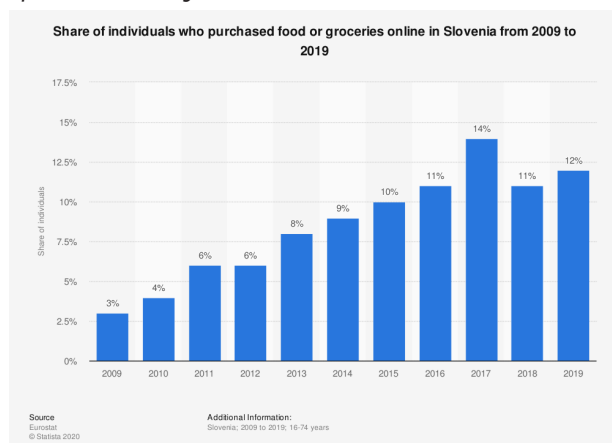

ASIST. PRIMOŽ BENČAK, LABORATORIJ ZA KOGNITIVNE SISTEME NA FAKULTETI ZA LOGISTIKO

Ljudje, ki smo še nedavno množično dnevno hodili v trgovine, pa četudi samo po hleb kruha ali po liter mleka, ki nam ga je ravno kar zmanjkalo, smo naenkrat postali »ujetniki« svojih domov. Praktično čez noč se je zgodil mnogim nepredstavljen scenarij, ki je naenkrat spremenil vsakodnevne navade in ki zahteva dobro mero iznajdljivosti ter potrpežljivosti v teh negotovih časih. Če smo še pred kratkim preko spleta v večini primerov naročali orodje, računalniško opremo, parfume in ostale neživilske potrebščine, so naše virtualne košarice iz strahu pred novim virusom COVID-19 naenkrat napolnile živila. Temu primerno se je izrazito povečala prodaja živil v spletnih trgovinah.

Dostava živil na dom v Sloveniji

Pri nas spletni nakup živil ponujajo večje trgovske verige, za dostavo že pripravljene hrane pa sta na voljo dve spletni platformi. Vsi trgovci poročajo o izjemnem povečanju povpraševanja, kar je izrazito obremenilo strežnike in že tako obremenjene zaposlene, ki niso bili pripravljeni na tolikšno število kupcev. Mnogi so bili za zagotovitev oskrbe strank primorani poiskati in zaposliti nove delavce, kar pa še vedno ni celovito rešilo problema časovno sprejemljive oskrbe živil na dom. Nekateri poročajo celo o podvojitvi kapacitet, vendar kljub temu ne zmorejo izvršiti vseh naročil. Dejstvo je, da nas je novi virus COVID-19 ujel nepripravljene. Slovenci, ki smo sicer znani po tem, da smo tradicionalisti, prej nismo bili množično navajeni kupovati živil preko spleta. Temu pritrdjujejo podatki Eurostata, saj je delež posameznikov, ki so bili kupci pripravljene hrane in živil na spletu v letu 2019, dosegal skromnih 12 % (vir: Statista – Share of individuals who purchased food or groceries online in Slovenia from 2009 to 2019).

Delež posameznikov, ki so bili kupci pripravljene hrane in živil na spletu v letu 2009 – 2019.
Vir: Statista

Leta 2019 so na Švedskem izvedli anketo, v kateri jih je zanimalo, kaj je razlog za (ne-)nakupovanje živil preko spleta. Anketiranci kot razloge navajajo, da hočejo videti izdelek v fizični obliki, iz navade imajo raje običajne trgovine, ne zaupajo kakovosti izdelkov, ki jih ne morejo otipati, spletno nakupovanja se ne sklada z njihovim življenjskim stilom, izdelki niso dostavljivi v vse kraje in da so nenazadnje izdelki v spletni prodaji (v nasprotju z ostalimi) dražji (*vir: Statista – Why do you not purchase groceries online?*). Podobne razloge bi najverjetneje dobili tudi pri nas v Sloveniji. Tudi sam sem med tistimi, ki sicer veliko večino neživilskih izdelkov nabavijo preko spleta, vendar pa se do nedavnega nakupa živil na spletu nisem poslužil. Dejstvo je, da vse trgovske verige pri nas niti ne ponujajo dostave po celotni Sloveniji. Ena izmed njih je npr. omejena na Ljubljano in neposredno okolico, kjer je možen tudi osebni prevzem, pri čemer pa pri prevzemu ni potrebno zapustiti svojega vozila (sistem »Drive in«). Ena izmed trgovskih verig ponuja osebni prevzem po 10-ih večjih mestih po Sloveniji, prav tako je dostava na dom možna tudi v manjše kraje. Bistvena je tudi razlika v količini in raznovrstnosti ponujenih izdelkov na spletu. Tisti ponudniki, ki ponujajo manjše število artiklov, trenutno lažje izvedejo naročila. Pojavljajo pa se še nekatere manjše prodajalne, ki so nastale bolj ali manj kot odgovor na trenutno krizo. Lokalna ekološko pridelana hrana je tudi našla svojo priložnost, pri čemer se tudi tukaj prodajalci soočajo z izrazitim povečanjem povpraševanja in nezmožnostjo dostave vseh izdelkov. Slednji so v prednosti napram tradicionalnim trgovskim verigam, saj so neodvisni od kompleksnih dobavnih verig in so na ta način neodvisni na motnje v dobavi. Prodaja preko spleta z dostavo na dom trenutno dodatno obremenjuje dostavljavce paketov. Trgovci in dostavne službe zato opozarjajo naj se naročujejo le nujno potrebne stvari. Vse spletne trgovine z živilami so sedaj bistveno bolj obremenjene kot običajno, velikokrat pride tudi do kakšne napake, ki izbriše že izbrane izdelke v virtualni košarici. Praktično je zelo težko, če ne skoraj nemogoče, izvesti novo naročilo, ki bi bilo pripravljeno in dostavljeno v roku enega tedna.

Vse torej kaže na to, da še nekako nismo osvojili spletnega načina nabave živil ter da se še vedno oklepamo obstoječih navad nakupovanja. Dostava živil (predvsem hitro pokvarljivih) je problematična iz več vidikov – dostavna vozila morajo biti primerno opremljena s hladilniki, časovna okna dostave morajo biti ustrezno opredeljena, sicer pada kakovost hrane. Težko je zagotoviti zadostno število zaposlenih, saj število naročil in količina izdelkov v naročilih precej niha. **Šele sedaj se pravzaprav začnemo zavedati pomena logistike in kako so naša življenja prepletena in odvisna od nje. V prihodnosti bodo zagotovo potrebne spremembe pri reorganizaciji logistike in pri poslovanju nekaterih podjetij, kar velja tudi za obdobje izven kriznih časov.**

Kako pa je v tujini?

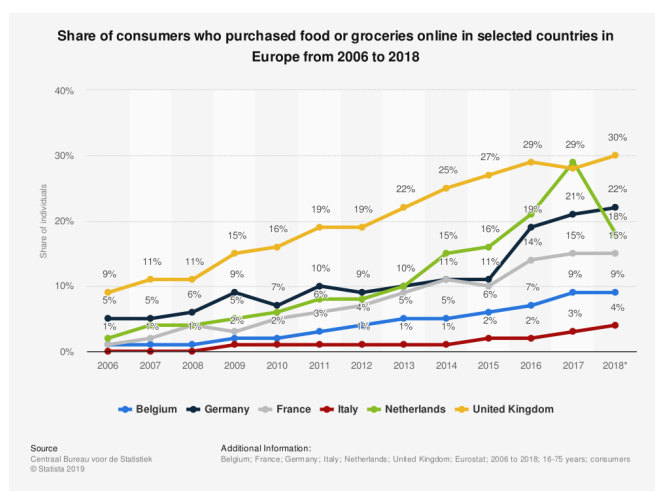
V tujini je situacija drugačna. Dobava živil na dom je nekaj tako običajnega, kot pri spletnem nakupu kateregakoli drugega izdelka. V največji potrošniško naravnani družbi na svetu **Združenih državah Amerike**, obstaja več (spletnih) trgovin, ki se ukvarjajo s prodajo in dostavo pripravljene hrane in živil. Nekatere spletne trgovine so specializirane samo na organsko in naravno pridelano hrano, medtem, ko ostale ponujajo podobne storitve kot naši trgovci, le da je v tujini ponudba veliko večja. Opaziti je tudi ponudbo »že skoraj pripravljene hrane«, ki je nekakšna vmesna stopnja med gotovim obrokom in surovimi živilami. Dostavo pripravljene hrane in živil opravljajo njihovi lastni dostavljavci in je ekonomsko upravičena, saj je gostota prebivalstva v ZDA v primerjavi s Slovenijo izrazito višja. Nekateri spletni ponudniki ponujajo dostavo živil še v istem dnevu. Npr. distributer alkoholnih pijač ponuja dostavo v manj kot 60-ih minutah. Pri tem deluje kot posrednik med kupcem in dobaviteljem, kar pomeni, da dostavo izvršujejo izbrani poslovni partnerji. Posamezni ponudniki pijač imajo tako v zakupu spletno platformo za distribucijo pijač, za katero plačujejo mesečno uporabnino. V ZDA obstaja še ena večja spletna platforma, kjer so zbrani različni ponudniki živilskih izdelkov, ki prav tako ponujajo dostavo na dom v roku ene ure. V tem primeru izdelke dostavi t. i. »osebni nakupovalec«, ki najprej samostojno izvede nakup v trgovinskem centru. Zanimiv pa je tudi način dostave pripravljene hrane na dom. V tem primeru lahko hrano na dom dostavlja vsak registriran uporabnik posebnega spletnega portala, pri čemer ni pomembno ali je zaposlen ali ne. Prav tako mu sistem omogoča da dostavlja hrano v poljubnem času ali ob posebnih priložnostih, kot je npr. dostava hrane v času, ko se nahaja izven običajnega kraja bivanja. V uporabi pa so že tudi avtonomni mobilni roboti, ki sočasno pomagajo pri dostavi. V ZDA imajo uporabniki spletnih storitev na razpolago izrazito veliko izbiro različnih živil in ponudnikov pri dostavi hrane na dom, pri čemer dajejo velik poudarek hitrosti dostave in raznolikosti ponudbe. Teoretično naročnikom pripravljene hrane ali živil ni potrebno zapustiti svojega (varnega) doma, saj vse poteka iz udobja naslonjača, kar je še posebej pomembno v času trenutne krize COVID-19. To se kaže tudi v številu prenosov aplikacije za dostavo živil na dom, ki je se je za eno izmed njih povečal celo za 218 % v obdobju od februarja do 15. marca (*vir: Statista – Grocery delivery app download growth due to coronavirus (COVID-19) pandemic in the United States as of March 2020*).

Avtonomni robot, ki dostavlja pripravljeno hrano na dom ali delovno mesto.
Vir: <https://www.theverge.com/2017/7/25/16024470/starship-technologies-robot-delivery-just-eat>

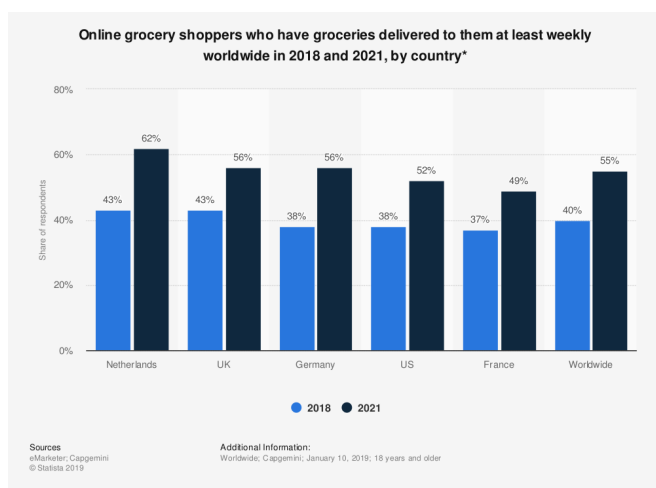
Kakšno je stanje v Evropi?

V Evropi največji delež uporabnikov spletnih storitev, ki je kupilo pripravljeno hrano ali živila prihaja iz **Velike Britanije** (vir: Statista – Share of consumers who purchased food or groceries online in selected countries in Europe from 2006 to 2018). V VB obstaja več spletnih platform, ki se ukvarjajo s pripravljeno hrano in imajo lastno mrežo dostavljavcev pripravljene hrane na dom, ki se podobno kot v ZDA povezujejo s priložnostnimi dostavljavci in dostavljavci posameznih restavracij. Izbira in konkurenca je izrazito velika, kar vodi k nižanju cen za končnega potrošnika. Dostava živil na dom poteka večinoma nemoteno, saj je ponudnikov relativno veliko in imajo gosto razvejano mrežo. So pa pri določenih trgovci prisotne nekatere omejitve glede minimalnega in maksimalnega nakupa določenih artiklov. Žal v Evropi še vedno ni zaslediti spletne platforme, ki bi omogočala dostavo živil s t. i. »osebnim nakupovalcem«, kot je primer v ZDA, medtem ko eno izmed podjetij že ponuja dostavo pripravljene hrane na dom z avtonomnim mobilnim robotom.

Delež naročnikov (uporabnikov), ki so kupili pripravljeno hrano ali živila na spletu med letoma 2006 in 2018 v Evropi.
Vir: Statista

Drugi največji delež uporabnikov, ki kupuje pripravljeno hrano ali živila preko spletnih storitev, zaseda **Nemčija**. Tam imajo pri izbiri večjih spletnih trgovskih verig manjšo izbiro, vendar pa v veliki večini ponujajo dostavo ali prevzem še isti dan. Navkljub večjemu povpraševanju po pripravljeni hrani in živilih, spletne strani delujejo hitro in zanesljivo, medtem ko se časi dostave niso bistveno podaljšali. Večina ponudnikov uporablja lastno dostavo, saj ponujajo tudi hitro pokvarljiva živila. Spletnih platform za dostavo pripravljene hrane na dom pa ni veliko. V glavnem ostaja dostava pripravljene hrane v domeni posameznih restavracij in večjih ponudnikov.

Delež porabnikov, ki so jim bila dostavljena živila, kupljena na spletu vsaj enkrat tedensko, leta 2018 in projekcije za l. 2021 po državah in v svetu.
Vir: Statista

Tretji, ki dosegajo največje število spletnih nakupov živil so **Nizozemci**, ki imajo tri večje spletne prodajalne z živil, pri čemer posamezna dosega okoli 42 % celotne prodaje, medtem ko si ostali dve delita približno vsaka po 20 % (vir: Statista - Supermarkets with the highest market share for online grocery shopping in the Netherlands from 2015 to 2019). Princip naročanja in dostave hrane na dom je podoben kot pri nas. Trgovci imajo mrežo distribucijskih centrov od koder živila z lastnimi dostavnimi vozili dostavijo kupcu na dom, nekateri trgovci celo ponujajo okolju prijazno dostavo z električnimi vozili. Pri svojem delu ne uporabljajo bistvene drugačne tehnologije kot jo običajno pri nas v Sloveniji, razlika je le med našim in njihovim življenjskim slogom in navadami.

Priložnosti za nas

Ker smo majhna in sorazmerno redko poseljena država, vsekakor ne moremo pričakovati istega obsega storitev, kot jih imajo v ostalih večjih državah in mestih po Evropi in ZDA. Trend spletne nabave živil še (razen v kriznem času COVID-19) ni dosegel dovolj velike kritične mase, ki bi zahtevala uporabo novih »prelomnih« tehnologij, kot je uporaba brezpilotnih letal (dronov) ali avtonomnih vozil za dostavo pripravljene hrane na dom. Tudi te so sicer bolj alternativa kot glavna izbira in predstavljajo zanemarljiv delež glede na ostale načine dostave. Pričakovati je sicer, da se bo tudi pri nas v prihodnosti pojavila kakšna storitev, ki bo delovala na podobnem principu kot v ZDA.

Večja priložnost je vsekakor v lokalni samooskrbi. Slovenija namreč ponuja izjemno kakovostno hrano, ki je v velikem deležu tudi ekološko pridelana. Z dostavo ekološke hrane na dom, po možnosti z okolju prijaznimi vozili, bi lahko rešili več problemov hkrati. V času krize (in nasploh!) je lokalna samooskrba pomembna alternativa uvoženi hrani, česar se še premalo zavedamo. Dogaja se, da prvovrstno zelenjavo, sadje in ostala živila izvažamo, medtem, ko uvažamo blago nižje kvalitete. Kmetje se že zdaj povezujejo v skupnosti, obstaja tudi nekaj spletnih trgovin, ki dostavljajo sveže sadje in zelenjavo ter ostale mesne in mlečne izdelke. A ker je kupcev napram veleprodaji relativno malo, zelo težko ponujajo dostavo v bolj oddaljene kraje, sploh če gre za manjše količine. Temu primerna je tudi končna cena, ki je mnogim izven dosega iz različnih razlogov. Vsekakor je rešitev problema v celovitem spletnem portalu ponudnikov ekološko pridelane hrane za dostavo po regijah, kamor bi se lahko vpisali posamezni ponudniki storitev. Obstajajo že nekakšni zametki te ideje, vendar še ni bila v popolnosti realizirana. Za ostale živilske izdelke, ki jih ne moremo kupiti direktno od kmetov, pa bodo tukaj še vedno večji trgovski centri. Za zanesljivo dostavo na dom potrebujemo namreč zadosten kader in infrastrukturo, ki to omogoča, učinkovite strategije planiranja, zadostno računalniško podporo in pravno podlago, ki dovoljuje vse to. Spremenljiva količina naročil je zelo zahteven pojav, ki ga je težko nadzorovati in lahko povzroča težave s kadri – v nekem trenutku je lahko naročil za sistem preveč (trenutna situacija) in je potrebno dodatno zaposlovanje oz. prestrukturiranje delavcev, spet kasneje ti zaposleni ne bodo imeli dela. V večjih mestih si večji trgovci lahko privoščijo, da imajo zaposleno ekipo ljudi, ki skrbijo samo za dostavo, vendar je v Sloveniji to nekoliko težje izvedljivo. Vmesna alternativa med dostavo živil na dom bi lahko predstavljala vmesna skladišča oz. prevzemni centri v večjih poštnih poslovalnicah ali bencinskih servisih. Tako bi do določene mere razbremenili dostavne službe, kupcem pa tudi skrajšali pot do naročenih izdelkov. Vendar je za tovrsten način potrebna dodatna infrastruktura, usklajevanje med podjetji itd., kar za sabo potegne različne težave. Na drugi strani pa bolj futurističen pristop kot npr. dostave z brezpilotnimi letalniki (droni) v Sloveniji verjetno v kratkem (če sploh) ne bomo doživeli, saj je uporaba dronov v Sloveniji močno regulirana in zahteva veliko izpolnjene dokumentacije že za relativno enostavne aktivnosti. Avtonomni roboti bi lahko prišli v poštev samo v večjem mestu, kot npr. Ljubljana, vendar tudi tam takšna tehnologija verjetno ne bi imela visokega tržnega deleža.

Na koncu

Na koncu lahko povzamemo, da se nam zagotovo obetajo velike **spremembe v logistiki**, kakšne točno pa bomo še videli v relativno kratkem času.

Verjetno se v danem trenutku vsakemu izmed nas poraja milijon vprašanj. Kakšen bo naš novi vsakdan po krizi s COVID-19, ko se bo življenje vrnilo v normalno stanje? Ali se bodo trajno spremenile naše navade? Se bomo po krizi v večji meri posluževali spletnega nakupovanja hrane in živil? Ali bomo znali izkoristiti naravne danosti in se vrniti nazaj k domačim izdelkom in samooskrbi, kjer so dobavne verige bistveno krajše, manj obremenjujejo okolje in spodbujajo lokalno gospodarstvo? Ali se bo delež spletne prodaje prehranskih izdelkov pri nas dvignil napram fizičnim nakupom v trgovinah? Kaj je tisto, kar nas še vedno odvrača od uporabe modernih tehnologij? Kje so meje zagotavljanja novih storitev?

Odgovore na vsa ta vprašanja bo prinesel le čas, na nas pa je, da že danes razmišljamo o ravnanju v prihodnosti.